

СУТНІСТЬ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розкриваються основні вимоги, які ставляться сучасним суспільством до особистісних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: професійні якості; особистісні якості; професійна готовність; професійне становлення; професійна компетентність.

Постановка проблеми. Процес професійного становлення студентів розглядається як складова частина загального розвитку особистості, у процесі її неперервного розвитку і самовдосконалення. При цьому стійке професійне становлення ми розуміємо як дійсно поліструктурну якість особистості, яка визначається змістом та взаємозв'язками її складових частин, які системно обумовлюють у майбутньому успішність засвоєння студентами цілої низки знань та умінь з обраної професії працівника соціальної сфери, та їх продуктивного ставлення до неї. Саме це вимагає від майбутніх працівників соціальної сфери глибоких системних знань, умінь і навичок у різних видах соціально-педагогічної та психологічної роботи: вміння знаходити ефективні засоби і способи взаємодії з клієнтами, відновлювати позитивне ставлення до суспільства, культивувати взаєморозуміння в сім'ях, допомагати налагоджувати зруйновані стосунки між людьми. Отже, наявні реалії дають змогу стверджувати, що роль соціальних працівників, їх функції та завдання на всіх рівнях роботи з клієнтами стають незрівнянно складнішими і їх з кожним роком стає набагато більше. Ускладнення та різноплановість питань, пов'язаних із роботою фахівця соціальної сфери, нові тенденції розвитку психологічної допомоги клієнтам засвідчують, що вимоги до соціальних працівників будуть постійно зростати в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для розкриття проблеми розвитку особистісних та професійних якостей спеціалістів у галузі соціальної роботи і соціальної педагогіки мають наукові праці В. Бочарової, Р. Вайноли, М. Галагузової, В. Гурова, М. Жукової, Л. Завацької, І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, Г. Мухаметзянкової, В. Масленнікової, Л. Міщик, А. Мудрика, Н. Нікітіної, Н. Ничкало, Л. Оліфіренко, М. Плоткіної, В. Поліщук, Т. Семигіної, І. Трубавіної та ін.

Загальні теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки педагогічних кадрів і фахівців соціальної сфери представлені в працях К. Абульханової-Славської, І. Дубровіної, І. Зимньої, Ю. Кулюткіна, Н. Клушиної, А. Маркової, Л. Митіної та ін.

Мета статті – розглянути вимоги, які ставляться сучасним суспільством до особистісних якостей фахівця соціальної сфери.

Результати теоретичного дослідження. Сучасні працівники соціальної сфери за наявного стану проблем клієнтів до вимог, що висуває суспільство, система освіти та виховання повинні мати такі якості:

- здатність до змін, вміння будувати відносини, які матимуть позитивний вплив на клієнта;
- професіоналізм, готовність до прийняття нових ідей, рішень, сучасних технологій виховання;
- уміння вчитися у провідних фахівців, адаптувати їх досвід до власної професійної діяльності;
- швидкість у діях та конкретно-дійове мислення;
- уміння досягати цілей;
- уміння уявляти перебіг майбутніх подій під впливом різних факторів;
- усвідомлення необхідності змін як основи творчих дій;
- уміння поєднувати поточні проблеми з планами на майбутнє.

Соціальні установи, що функціонують в реаліях певної економічної нестабільності та соціальних потрясінь, потребують підвищення якості підготовки фахівців які працюють в них. Незважаючи на суттєве зростання на ринку праці обсягу дипломованих працівників соціальної сфери, спостерігається нестача висококваліфікованих спеціалістів з належною професійною підготовкою.

Існує певна суперечність між потребами ринку праці на підвищенні ефективності роботи працівників соціальної сфери, з одного боку, та станом організації їх підготовки, необхідної для ефективного розв'язання виховних завдань, з іншого.

Отже, сучасна освіта у вищих навчальних закладах потребує негайного підвищення якості підготовки працівників соціальної сфери з урахуванням діяльності соціальних установ. Останнє пов'язано також з входженням України до Болонського процесу.

На нашу думку, можна виділити наступні чинники, які гальмують процес підготовки майбутніх працівників соціальної сфери:

- фрагментарність;
- відсутність системного підходу до змісту підготовки;

- неефективність або відсутність міжпредметних зв'язків;
- низька забезпеченість методичними та навчальними матеріалами;
- намагання підвести кожного студента під загальний зразок, який подається як стандарт соціального педагога;
- невідповідність навчальних програм вимогам суспільства;
- нестача і недостатня кваліфікація професорсько-викладацького складу;
- недостатня кількість затребуваних фахівців;
- низька середня якість підготовки студентів;
- невідповідність світовому рівню підготовки фахівців у переважній більшості вищих навчальних закладів.

Задовольнити потреби ринку праці належним чином може функціонуюча система навчання працівників соціальної сфери, якщо буде пристосована до потреб суспільства в цілому та конкретно для соціальних установ.

Результати цілого ряду досліджень дозволили отримати дані щодо структури, змісту, компонентів, рівнів розвитку та методики формування у студентів готовності до професійно-педагогічної та соціально-педагогічної діяльності та поетапного її формування.

На думку більшості дослідників, ефективна професійна діяльність неможлива без ґрунтовних знань, умінь та креативного розуму, тому підготовка майбутніх працівників соціальної сфери повинна бути спрямована на:

- оволодіння системного використання знань і методів роботи з клієнтами;
- розвиток умінь застосовувати набуті знання на практиці; створення конструктивної позиції, орієнтованої на самостійні дії [1, с. 61-62].

Отже, одним з основних факторів, що впливають на формування особистісних якостей працівника соціальної сфери, є набуті ним знання та вміння, завдяки яким він зможе аналітично та творчо мислити, створювати інновації та ефективно вирішувати різноманітні проблеми.

Залежно від характеру роботи, працівник соціальної сфери виконує такі провідні види діяльності:

Правоохоронна (пропедевтика правопорушень, соціальна підтримка різних категорій населення, соціально-реабілітаційна діяльність);

Психологічна (консультативно-посередницька, охорона здоров'я і пропаганда здорового способу життя, медико-реабілітаційна допомога);

Культурно-дозвіллева (організація діяльності дітей, сімейно-сусідських спільнот, культурно-освітня робота за місцем проживання, соціальна анімація, фізкультурно-оздоровча та організація культурного відпочинку).

За своїм професійним призначенням працівник соціальної сфери зосереджує зусилля на виявленні і подоланні негативних явищ у роботі з конкретним клієнтом, своєчасну превентивну профілактику різного роду відхилень – моральних, фізичних, психічних, соціальних.

Освітньо-професійна програма підготовки фахівців соціальної сфери передбачає такі цикли підготовки: гуманітарний, соціально-економічний та природничо-науковий, що забезпечують певний освітній рівень; професійний та цикл практичної підготовки, що разом з вищенаведеними забезпечують відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Цикл гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки найповніше розвивають інтелектуально-логічні здібності особистості майбутніх працівників соціальної сфери, а саме: аналізувати та порівнювати; виділяти головне, відкидати другорядне; описувати явища, процеси; давати визначення; пояснювати; доводити і обґрунтовувати; систематизувати і класифікувати.

В час тотальної інформатизації суспільства цінується вміння швидко шукати і сприймати потрібні знання в інформаційних системах. Сучасний працівник соціальної сфери повинен не тільки вміти користуватися інформаційними системами, розробленими для нього фахівцями, а й постійно співпрацювати з ними для їх поліпшення і удосконалення. Швидкість пошуку і обробки інформації є необхідною складовою професіонала.

У цьому контексті виникає необхідність більш поглибленого вивчення дисциплін, пов'язаних із застосуванням передових інформаційних технологій, які будуть сприяти кращому орієнтуванню фахівця в постійно змінюваному інформаційному просторі та сприятиме його адаптованості під час виконання завдань, що виникають у роботі з клієнтами в установах соціальної сфери.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що дисципліни природничо-наукового циклу, які саме і формують аналітичну складову мислення та вміння користуватися інформаційними системами, є вагомим складовою у підготовці майбутніх працівників соціальної сфери.

Також дисципліни гуманітарного циклу розвивають інтелектуально-евристичні, інтуїтивні здібності особистості фахівця: генерувати ідеї, висувати гіпотези; фантазувати; мислити асоціативно; бачити протиріччя; використовувати знання та вміння у новій ситуації; відмовитися від нав'язливої ідеї, подолати інерцією мислення; оцінювати судження незалежно; мислити критично. Світоглядні якості особистості фахівця, які сприяють успішній навчально-творчій діяльності: переконання особистості; здатність відстоювати творчі позиції; система особистісних властивостей, які цінуються особистістю. Моральні якості особистості фахівця, які сприяють успішній навчально-творчій діяльності: чесність,

правдивість, принциповість, вірність обов'язкам та ідеям, щирість у відносинах з іншими; стриманість, а не надмірна самовпевненість; сміливість; рішучість. Естетичні якості особистості фахівця, які сприяють успішній навчально-творчій діяльності: цілеспрямованість; планування; самоорганізація; самоконтроль; самооцінювання; рефлексія та корекція; добросовісність.

Комунікативно-творчі якості особистості працівника соціальної сфери: акумулювати і використовувати творчий досвід інших; співпрацювати; організувати колективну навчально-творчу діяльність і розподіляти обов'язки; відстоювати свою точку зору і переконувати інших, аргументовано вести дискусію; уникати конфліктів або успішно їх розв'язувати.

Знання, які застосовує працівник соціальної сфери, є різноплановими і стосуються дуже багатьох аспектів майбутньої діяльності. Тому необхідно вміти бачити зв'язки між ними, адже при підготовці творчого, висококваліфікованого фахівця потрібно використовувати можливості позитивного впливу на цей процес гуманітарних дисциплін. Саме ці дисципліни є тією сполучною ланкою, яка зможе допомогти майбутньому працівнику соціальної сфери виробити системний підхід до аналізу отриманої інформації будь-якого характеру в контексті відповідальності за результати прийнятих рішень.

Система гуманітарних дисциплін спрямована не тільки на підготовку, але й на постійний розвиток особистості фахівця соціальної сфери як активного суб'єкта праці, пізнання, спілкування. Метою особистісно орієнтованої освіти є сприяння самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту та самовихованню людини, розвитку її як члена соціуму і суспільства в цілому, що взаємодіє з людьми, природою, культурою та цивілізацією.

Отже, гуманізація навчання є нагальною необхідністю. Гармонійно розвинена особистість має стати головною метою і змістом усієї системи освіти. Це вимога сьогодення, що пов'язана із новим баченням вищої освіти, згідно з яким випускник вищого навчального закладу має бути:

- людиною широкого профілю, зі стійким світоглядом, правильним сприйняттям сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури;
- сильною та відповідальною особистістю;
- політично свідомою та культурною;
- займати активну життєву та громадську позицію;
- поділяти соціальну відповідальність за діяльність організації [4].

Зрозуміло, що не всі студенти здатні відповідати поставленим вимогам. Одним із шляхів, що може сприяти досягненню поставленої мети: уважно і вимогливо організований процес підготовки майбутнього працівника соціальної сфери, який буде здійснюватися з огляду на його особисті здібності та бажання оволодіти професією.

Проблема професійної готовності розглядається вченими в єдності складових її мотиваційно-цільового, змістовного та діяльнісного компонентів.

Професійна готовність до діяльності визначається як сукупність професійно обумовлених вимог до фахівця, у складі якої, з одного боку, психологічна, психофізіологічна і фізична готовність, з іншого – науково-теоретична та практична підготовка як основа професіоналізму [5].

Останнім часом активно досліджуються проблеми професійної компетентності працівників соціальної сфери. В узагальненому вигляді професійна компетентність фахівця являє собою сукупність здібностей, якостей і властивостей особистості, необхідних для успішної професійної діяльності в тій чи іншій сфері. У моделі Б. Гершунського представлені наступні її складові: грамотність – освіченість – компетентність – культура – менталітет. Б. Гершунський під професійною компетентністю розуміє "рівень власної професійної освіти, досвід та індивідуальні особливості людини, її мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчого, відповідального ставлення до справи" [2, с. 74; 86, с. 68-74].

Здатність до конструктивної і продуктивної рефлексії є важливим фактором професійного становлення і особистісного зростання майбутнього працівника соціальної сфери. На думку Г. Трайліна, продуктивна рефлексія являє собою своєрідну "активну розбудову" дорослими "їх суб'єктивної реальності на основі рефлексивного самопізнання і саморегуляції" [6].

Продуктивна рефлексія веде до самовдосконалення, оптимізує і забезпечує більш високий рівень реалізації поведінки, діяльності та спілкування. Така рефлексія характеризується прийняттям себе та іншого і спрямована на продуктивну самозміну.

Своєрідним психологічним побічним ефектом розвитку рефлексії є позитивні зміни в особистісній сфері, характеристики професійного спілкування та міжособистісних стосунків.

У процесі психолого-педагогічного навчання студенти зможуть засвоїти елементи рефлексивного аналізу на змістовному матеріалі особистісно значущого досвіду, актуального для них не тільки в минулому, але і в даний час, і визначати для себе непродуктивні моделі відносин, спілкування, поведінки, реагування і т.п. Тобто оптимізація відносин є одним із проявів розвиненості рефлексивності мислення.

Висновки. Підготовка працівників соціальної сфери до роботи в соціальних установах є одним з ключових моментів у підготовці фахівця, чия майбутня діяльність передбачає роботу з клієнтом, вона має бути інтегрована в процес підготовки до соціально-педагогічної діяльності.

Таким чином, у результаті підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в соціальних установах їх готовність до даного виду діяльності буде виражатися в сукупності знань про особливості роботи з різними клієнтами, комплексу особистісних якостей, професійних умінь, навичок з організації даного напрямку соціально-педагогічної діяльності, а також досвіду щодо оптимізації власних відносин з оточуючим середовищем.

Використані джерела

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: книга для учителя / Шалва Александрович Амонашвили. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
2. Гершунский Б.С. Философское образование для XXI века / Б.С. Гершунский // В поисках практико-ориентированных образовательных концепций. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
3. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: [навчальний посібник для ВНЗ] / Л.М. Завацька. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2008. – 240 с.
4. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 254 с.
5. Слостенин В.А. Диагностика профессиональной пригодности к педагогической деятельности / В.А. Слостенин, Н.Е. Мажар. – М.: Просвещение, 1999. – 141 с.
6. Траилин Г.Н. Развитие рефлексивных способностей в процессе профессиональной переподготовки (на примере специальностей социономического типа): автореф. канд. психол. наук / Г.Н. Траилин. – Краснодар, 1997. – 23 с.

Platonova O. G.

THE ESSENCE OF PERSONAL QUALITIES OF THE SPECIALIST OF SOCIAL SPHERE

The process of students' professional formation is considered as a component of the overall personality development in the process of its continuous development and improvement. Just this requires from future social workers a deep system of knowledge, abilities and skills in different types of socio-pedagogical and psychological work. Modern social workers, according to the clients needs, requirements of the society, must have qualities such as the ability to change, the ability to build relations that will have a positive impact on a client; professionalism, the readiness to acceptance of new ideas, solutions, modern technologies of education; the ability to learn from leading specialists, to adapt their experience to personal professional activity; the quickness in actions and concrete-effective thinking; the ability to achieve goals; the ability to imagine the course of future events under the influence of various factors; the awareness of the need for changes as the basis of constructive actions; the ability to combine the current problems with plans for the future.

Social institutions, operating in the specific realities of economic instability, require the heightening of training quality of specialists who work there. Despite significant growth of certified social workers in the labour market, there is a shortage of highly qualified specialists with a proper professional training.

As a result of future social workers training to work in social institutions, their readiness to such kind of activity will be expressed in aggregate knowledge about the peculiarities of work with different clients, the complex of specialist's personal qualities, professional skills and experience to optimize personal relationships with the environment.

Key words: professional qualities; personal qualities; professional readiness; professional formation; professional competence.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.